

מסכת קידושין

פרק האשה נקנית

מתניתין:

מקודשת ל"י, ונותנו לה. (2)

ואפילו אם הנייר אינו שוה פרוטה, (3) הרי היא מתקדשת בשטר.

ג. ובביאה — בא עליה, ואומר לה "התקדשי לי בביאה זו". (3)

ועתה מבארת המשנה מהו שיעור הכסף שהאשה נקנית בו לבעלה —

"בכסף" — בית שמאי אומרים: בדינר של כסף, ובשוה דינר, או בחפץ השוה דינר.

האשה נקנית לבעלה, להיות אשתו (1) ולהיות אסורה לכל אדם אחר, זולתו, בשלש דרכים, שיבוארו להלן.

ואשת איש קונה את עצמה, להיות מותרת להנשא לאדם אחר, בשתי דרכים, שיבוארו גם הן להלן:

האשה נקנית בשלש דרכים:

א. בכסף — נותן לה הבעל כסף או דבר השוה כסף, ואומר לה "הרי את מקודשת ל"י". (1)

ב. בשטר — כותב הבעל על הנייר "הרי את

שהנותן גט לאשתו, ולא אמר לה בשעה שנתן לה "הרי את מגורשת ממני בגט זה", היא מגורשת מן התורה [וכפי שביאר הבית שמואל בדבריו סימן קלו ס"ק א].

ואילו הטור והר"ן חולקים על הרמב"ם, וסוברים שהנותן גט לאשתו ולא אמר לה דבר, הגט בטל מדאורייתא.

ולפי זה כתב המקנה, שאף בקידושי שטר, אם לא אמר לה "הרי את מקודשת ל"י", בטלים הקידושין מן התורה.

אכן, לשון רש"י, היא ממש לשון הברייתא להלן ט א, ומכאן דייקו חכמי ההר את דבריהם, שבשטר אין צריך אמירה, כמבואר במאירי.

ובשיעורי רבי שמואל, בדין קידשה בשטר שיש בו שוה פרוטה אות ט, מחלק בין גירושין לקידושין. כי אף הסוברים שחוסר אמירה בגט מעכב את הגירושין, מודים בשטר קידושין שאין צורך בדיבור.

וכדבריו משמע מדברי המאירי, שמסכים לדעת חכמי ההר.

3. רש"י. ויתכן שמקור דבריו הוא מהתוספתא, בתחילת המסכת, המבארת: בשטר כיצד? אין צריך לומר בשטר שיש בו שוה פרוטה, כי אז היא מקודשת בדבר שיש בו שוה פרוטה [מדין כסף]! אלא אפילו כתב על החרס שאין בו שוה פרוטה, ונתן לה.

והרי"ף העתיק כעין זה בשם הירושלמי.

וכתב הר"ן, שהרי"ף בא להשמיענו, שאם השטר פסול אך יש בו שוה פרוטה, אזי האשה מקודשת מדין כסף. וכן הוכיח הר"ן מהגמרא להלן [מח א] שהמקדש אשה בשטר חוב, לדעת חכמים שמין את הנייר, ואם יש בו שוה פרוטה מקודשת על ידי הנייר. מכאן שדעת המקדש היתה גם על הנייר עצמו. ועיין רע"א שו"ת סי' נו. ובתוספות רע"א על המשניות. ובספר המקנה.

3. רש"י. ובענין קנין כסף לא הזכיר רש"י שצריך לומר לה "התקדשי לי בפרוטה זו".

1. רש"י. נראה שרש"י מבאר, שאין המשנה מדברת בקנין הגוף של האשה לשם שפחות, אלא בקנין אירוסין.

והר"ן מוסיף על לשון רש"י: האשה נקנית לבעלה — להצריכה ממנו גט [וכעין זה כתב המאירי].

כלומר, אין כאן קנין גמור, כדרך שקונים רכוש, היות ואין האשה שייכת לבעלה כרכוש ממוני, כמו ששייכים לו חפציו.

אלא ה"קנין" מועיל שהיא תקרא אשתו, והיא אסורה להנשא לאדם אחר, עד שיגרשנה בגט, או עד שימות.

*1. כאשר קונה האדם דבר מה על ידי תשלום דמי ערכו, מהווה התשלום את מעשה הקנין. אך דנו האחרונים במהות קנין כסף בכלל, ובמהות קנין כסף באשה בפרט, כאשר הקונה משלם רק פרוטה, ולא את מלוא הערך של הדבר הנקנה — האם נתינת הפרוטה [או חלק מדמי הדבר הנקנה] נחשבת כתחילת הפרעון עבור דמי הדבר הנקנה, ודי בכך כדי לקנות. או שנתינת פרוטה אינה תחילת התשלום עבור הדבר הנקנה, אלא היא רק "מעשה קנין" בלבד, כמו קנין משיכה או קנין חזקה. עיין להלן הערה 93 בסוגריים.

2. רש"י.

לענין קנין כסף, הוסיף רש"י: ואומר לה "הרי את מקודשת ל"י". וכן לענין ביאה. ואילו בשטר לא כתב כן.

ודייק המקנה מדברי רש"י, שבשטר אין צורך לומר "הרי את מקודשת ל"י", אלא דיו שיתן לה את השטר, בלי שיאמר לה שמקדשה בו.

והמאירי כתב כך בשם חכמי ההר.

וביאר, שבקידושי כסף אין בעצם נתינת הכסף ראייה שהיא נתינה לשם קידושין. אבל שטר הרי כתוב בו "הרי את מקודשת ל"י", ולכן די בכך שהעדים יראו את נתינת השטר והלשון הכתובה בו, וגם האשה תראה את הלשון הכתובה בשטר [ותתרצה לקידושין].

וכתב המקנה, שרש"י סובר כדעת הרמב"ם [גירושין א יא],

ועתה מבארת האשה את דין היבוס והיתר החליצה.

א. אדם שהיה נשוי אשה, ומת בלי להשאיר אחריו בן או בת, מצוה על אחיו מן האב [הנקרא "יבם"] לבוא על אשת אחיו.

מצוה זו נקראת מצות "יבוס", ובכך קונה אותה היבם לו לאשה, כדי להקים לאחיו שם בישראל.⁽⁷⁾

ב. כל עוד לא ייבם אותה היבם, אסורה היבמה [הנקראת "שומרת יבם"] להנשא לאיש זר.

ג. יבם שאינו רוצה לייבם את אשת אחיו המת, עליו לחלוץ לה, ובכך להתירה להנשא לכל אדם. ואין הוא משלח אותה בגט, וכפי שיבואר להלן. אך אם כבר בא עליה, הרי היא כאשתו לכל דבר, ויוצאת בגט בלבד.

היבמה, אשת המת, שמצוה על אחיו ליבמה, **נקנית** ליבם לגמרי להחשב כאשתו, בדרך אחת – **בביאה**, גרידא. ואפילו לא בא עליה כדי לקנותה בכך לאשה, ולא אמר לה שהיא תיקנה לו בביאה זו לאשה.

ומשעה שבא עליה היבם, היא נעשית אשתו גמורה, ואם בא לשלחה ממנו הרי הוא מגרשה בגט, ואינה צריכה חליצה.

אבל אם קידש היבם את יבמתו בכסף או בשטר, אין היא נקנית לו מן התורה, אלא רק מדרבנן. ואז, אם

ובית הלל אומרים: דיה שתיקנה לבעלה בפרוטה של נחושת,⁽⁴⁾ ובשוה פרוטה, או בחפץ השווה פרוטה, אך לא בפחות מזה.

וכיון ששיעור שווי הפרוטה אינו קבוע, אלא הוא נייד לפי תנועות המטבע, מבארת המשנה:

וכמה היא שווייה של פרוטה? –

אחד משמנה באיסר האיטלקי.

שמינית מאיסר האיטלקי, שהוא שמו של מטבע מסויים, ששיעורו קבוע, והפרוטות מוזלות או מתייקרות יחסית אליו.⁽⁵⁾

עד כאן ביארה המשנה את שלשת הדרכים שבהן האשה נקנית לבעלה.

ועתה עוברת המשנה לבאר את שתי הדרכים שבהן האשה קונה את עצמה להיות ברשותה, שתוכל להנשא לאדם אחר:

וקונה את עצמה להיות מותרת להנשא לאחר –

א. כשמגרשה בעלה בגט.

ב. או שהיא נהיית מותרת מאליו, **במיתת הבעל**.⁽⁶⁾

עד כאן ביארה המשנה את קניני האשה, ואת דרכי התרתה.

ונראה שהחילוק הוא, מפני שבביאה אין העדים רואים את עצם המעשה. אלא רק את היחוד, ולכן צריך לומר לה בלשון זו.

וכך כתב המאירי: וקידושי ביאה [הם] חלוקה שלישית [דין שלישין] והוא – שהם צריכים לשמיעה בלא ראייה. רצה לומר, בלא ראיית המעשה. אלא שיתייחד עמה בפניהם, ויאמר לה בפניהם "התיחד עמי להתקדש לי בביאה".

ובזה מיושב גם מדוע רש"י כתב בענין כסף "הרי את מקודשת" [בלשון הוזה], ואילו בביאה כתב "התקדשי לי" [בלשון עתיד]. והיינו מפני שהאמירה נעשית לפני הביאה.

אך בשיעורי רבי שמואל [בדין קידשה בשטר שיש בו שוה פרוטה, אות י] מבאר, שאם מקדש בקנין ביאה, צריך המקדש להגדיר שהביאה הזאת היא מעשה הקנין, ולא ביאה גרידא, שלא לשם קידושין. ואם לא יאמר כן, אין הביאה הזאת מוגדרת **מעצמה** כמעשה קידושין, למרות שהקדים לומר "התקדשי לי", אלא צריך לומר "התקדשי לי בביאה זו". אבל כשמקדש אשה בכסף, אין צורך לתוספת אמירה שמקדשה בכסף זה, אלא די בכך שנותן לה כסף ואומר לה "התקדשי לי" כדי שנתנת הכסף תוגדר **מעצמה** כמעשה קנין ולא כמתנה בעלמא. ואין צורך שיוסיף לומר

שמעשה הקנין נעשה בכסף שנותן לה. וכתב המאירי שצריך לכתחילה לומר "הרי את מקודשת לי בדבר זה". אלא שאם לא אמר "בדבר זה" אין פסול בדבר. ובשו"ע סימן כז סעיף א פסק, שצריך לומר "הרי את מקודשת בזה". [וכ"כ הרמב"ם אישות ג א]. והבאר היטב כתב בשם הרמ"ט שזהו רק דין לכתחילה בלבד.

ובימינו נוהגים לומר: "הרי את מקודשת לי בטבעת זו".

4. כך פירש רש"י. ועיין ברש"י שמבאר מדוע רש"י טרח להשמיענו שהפרוטה היא נחושת.

5. רש"י. ועיין ברש"י [הנ"ל] שמבאר מדוע רש"י טרח להשמיענו שהאיסר הוא מטבע כסף.

6. הראשונים מבארים מדוע המשנה נקטה דוקא כסדר הזה [בכסף, שטר וביאה. וכן בגט ומיתת הבעל].

7. שנאמר [דברים כה ה:]: "יבמה יבוא עליה, ולקחה לו לאשה ויבמה, והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו [של

ומאי שנא התם, בתחילת פרק שני [מא א], דתני, ששונה בה התנא "האיש מקדש בו ובשלוחו", ומכנה את האירוסין בלשון "קידושין", ולא בלשון קנין! (11)

ומבאר הגמרא: התנא נוקט כאן לשון "קנין" ולא לשון קידושין, משום דקא בעי למיתני, היות והוא רוצה לשנות בהמשך המשנה, שאחת מן הדרכים שהאשה נקנית בהן, היא על ידי נתינת כסף.

ומצאנו שהתורה קוראת לנתינת כסף — "קנין".

ומבאר הגמרא:

וכסף מנלן, מנין שהאשה נקנית בו?

גמר למד התנא את קנין הכסף באשה בגזירה שוה "קיחה — קיחה", משדה עפרון, שנקנה בכסף.

כתיב הכא, נאמר כאן, בענין אירוסי אשה, לשון "קיחה" [דברים כב]: "כי יקח איש אשה".

וכתיב התם, נאמר גם בענין קנין שדה עפרון לשון "קיחה" [בראשית כג] "נתתי כסף השדה, קח ממני".

ומלמד הכתוב בגזירה שוה —

כשם שה"קיחה", הלקיחה המוזכרת בשדה עפרון,

הוא בא לשלחה, צריכה היא גט מדרבנן, (8) בנוסף לחליצה מן התורה.

כי אין הגט לבדו מתיר אותה להנשא לאחר, היות שאין קידושין תופסים ליבם ביבמה מן התורה, ואין הגט מתיר את היבמה להנשא לכל אדם, אלא חליצה, וכדלהלן.

ויבמה שלא בא עליה היבם, ולא נקנתה לו בביאה לאשה —

קונה את עצמה, להיות ברשותה שתוכל להנשא לאחר, (9) בשתי דרכים:

א. בחליצה. (10)

ב. ובמיתת היבם.

גמרא:

שנינו במשנה: האשה נקנית בשלש דרכים.

ודנה הגמרא:

ומאי שנא הכא, במה שונה ומיוחדת משנתנו, דתני, ששונה בה התנא "האשה נקנית", ומכנה התנא את האירוסין בלשון "קנין".

היבם] המת, ולא ימחה שמו מישראל".

8. כתב רש"י שקידושי כסף ושטר מועילים ביבמה מדרבנן לאסור אותה על שאר האחים [אם היו כמה אחים למת. כולם נחשבים יבמים. ואם קידשה האחד, הרי זו אסורה על שאר אחיו]. אבל אין הם עושים בה קנין גמור ליורשה ולהטמא לה ואין הם פוטרים אותה מחליצה.

וקשה: הרי גם באשה [שאינה יבמה] אין קידושי כסף ושטר עושים נישואין אלא אירוסין. ואין הארוס יורש את אשתו ואינו מטמא לה. ואם כן, מדוע כתב רש"י ביבמה שאין קידושי כסף שטר מועילים בה לזה? הרי גם באשה שקידושיה מדאורייתא אין הקידושין גומרים בה ליורשה ולהטמא לה! ותירץ הרש"י: ביבמה אילו היו הקידושין מועילים מן התורה, היה בזה גם נישואין. כשם שביאה עושה נישואין ביבמה, אפילו אם באשה אחרת ביאה עושה קידושין ולא נישואין.

9. התוספות ר"ד כתב, שהלשון "קונה את עצמה" שבענין יבמה, [בסיפא] אינה דומה ללשון "קונה את עצמה" שהזכירה בענין אשה [ברישא]. שהרי באשה, מדובר בה לאחר שהבעל קנה אותה, שאז היא קונה את עצמה בגט ומיתת בעל. ואילו ביבמה מדובר לפני שהיבם קנה אותה [אבל לאחר שהיבם קנה

אותה, הרי היא קונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל].

ונראה שהתנא סתם את לשונו בזה — מפני שברישא שנינו "האשה", ואחרי שהיא התקדשה היא עדיין קרויה אשה [ועיין עוד תוד"ה האשה]. אבל בסיפא שנינו "היבמה". ולאחר שהיא נקנתה בביאה, שוב אין היא קרויה "יבמה", אלא מכאן ואילך הרי היא אשתו לכל דבר, וקרויה "אשה". ומאחר ששנינו "היבמה קונה את עצמה", מובן שמדובר לפני שהיבם קנאה [וכן מבואר מדברי המקנה על תוספות ד"ה האשה נקנית. ע"ש].

10. שנאמר [דברים כה ט]: "ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו, וירקה בפניו [על גבי קרקע. רש"י], וענתה ואמרה: ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו".

11. כאן הגמרא מקשה מדוע התנא נוקט כאן לשון קנין, ולהלן [בפרק ב] לשון קידושין. ובסמוך הגמרא מקשה מדוע התנא דיבר במשנתנו על האשה ["האשה נקנית"]. ואילו להלן [בפרק ב] התנא דבר על האיש ["האיש מקדש"].

הראשונים הקשו מדוע הגמרא לא מדקדקת תחלה על המילה "האשה". ורק אחר כך ראוי לדקדק על המילה "נקנית". עיין שם.

העולם זולתו, כשם שהקדש מיועד רק לגבוה, ואסור על הכל.⁽¹³⁾

ועתה הגמרא מבארת מדוע משנתנו מדברת על ההיקנות של האשה לבעלה ["האשה נקנית"], ולא על הקנין שעושה האיש באשה ["האיש קונה"].

ודנה הגמרא: **וניתני הכא**, מדוע שלא ישנה כאן התנא "**האיש קונה**", כשם שלהלן, בתחילת פרק שני, שנינו "**האיש מקדש**" [בלשון חכמים]!

ומתרגינן: **משום דקא בעי למיתנא סיפא**, משום שהתנא רצה כאן לשנות בסיפא [בהמשך דבריו] "**וקונה את עצמה**", **בדידה**, שלשון זו היא לגבי האשה –

לכן **תנא נמי רישא**, **בדידה**. אף ברישא שנה התנא "**האשה נקנית**", שלשון זו היא לגבי האשה.

ומקשינן: מדוע הוצרך התנא לשנות בסיפא "וקונה את עצמה", שהיא לשון לגבי האשה?

וניתני, מדוע שלא ישנה התנא "**האיש קונה** את האשה בשלש דרכים, **ומקנה** אותה לעצמה בשתי דרכים", כשם שלהלן שנינו "**האיש מקדש**", בלשון שהיא לגבי האיש?!

ומתרגינן: **משום דאיכא**, היות ובין שתי הדרכים שהוזכרו בסיפא, יש גם את **מיתת הבעל**.

ואי אפשר לומר שהבעל מקנה את האשה לעצמה במותו, משום **דלאו איהו קא מקני**, שבמיתתו לא מקנה הבעל לאשה את עצמה, אלא **מן שמיא הוא דמקני לה!**

במיתתו, שהיא משמים, פוקעת מאליה בעלות האיש על אשתו, וכאילו הקנו לה משמים את עצמה.

ומאחר שבסיפא הוצרך התנא לומר "וקונה את עצמה", לפיכך גם ברישא הוא שנה "**האשה נקנית**" [בלשון שהיא לגבי האשה].

היא קנין כסף [כמו שנאמר שם בפסוק, וכפי שתבאר הגמרא מיד], כך גם ה"קידוש" המוזכרת בכתוב בענין אירוסי אשה, היא קנין כסף.

וה"קידוש" שהוזכרה בשדה עפרון, **איקרי נקראת "קנין"** –

דכתיב בענין שדה עפרון [בראשית מט] "**השדה אשר קנה אברהם**".

^{ב-ב} **אי-נמי**, יש מקור נוסף לכך שקיחת שדה בכסף נקראת "קנין". לפי שנאמר [ירמיה לב] "**שדות בכסף יקנו**".⁽¹²⁾

ומאחר שכסף של קידושי אשה נלמד מכסף קנית שדה, שנקרא "קנין", לכן **תני**, שנה התנא במשנתנו, "**האשה נקנית** בשלש דרכים", שאחד מהם הוא קנין כסף.

עד כאן התבאר מדוע שנינו במשנתנו "האשה נקנית", בלשון קנין.

אך עדיין יש לשאול: מאחר שמשנתנו קוראת לאירוסיין בלשון קנין, מדוע שינתה המשנה להלן את לשונה, בתחילת פרק שני, ואמרה "**האיש מקדש**"?

וניתני התם, נשנה אף שם, "**האיש קונה**" [בלשון קנין]!

ומתרגינן: **מעיקרא**, **תני לישנא דאורייתא**. בתחילה שנה התנא לשון קנין, שהוא לשון התורה [וכדלעיל].

ולבסוף, **תני לישנא דרבנן**. ואחר כך שנה התנא לשון קידושיין, שהוא לשון חכמים.

ומאי לישנא דרבנן, מהו ביאור לשון "קידושיין", שהוא לשון חכמים?

דאסר לה אכולי עלמא כהקדש.

שעל ידי הקידושיין, האדם אוסר את אשתו לכל

אברהם" היינו בקנין חזקה או שטר, [מלבד הכסף ששילם בדמי הקרקע]. שהרי לא נאמר "אשר קנה אברהם בכסף". וכן כתב הריטב"א.

13. וקשה: הרי המקדש אומר לאשה "הרי את מקודשת לי". ומאחר שהגמרא מפרשת שמקודשת היינו אסורה כהקדש, אם כן "מקודשת לי" היינו אסורה לי. והרי אדרבה על ידי

12. פסוק זה נאמר בספר ירמיה.

וקשה: הרי הבאנו מקור מן התורה שקיחה נקראת קנין [שנאמר: "השדה אשר קנה אברהם"]. ומקור מן התורה עדיף ממקור מספר ירמיה. ואם כן מדוע הגמרא מוסיפה ומביאה פסוק מספר ירמיה?

ותירצו התוספות: הפסוק שנאמר בתורה אינו ראייה מספקת, מפני שאפשר לפרש את הפסוק "השדה אשר קנה

ומתריצין: **משום דקא בעי למיתני דרך**. התנא רצה לשנות במשנתנו לשון "דרך" ומהטעם שיבואר להלן, ולכן הוצרך לומר "שלש דרכים" [בלשון נקבה], מפני ש"דרך" – **לשון נקבה הוא**.

והראיה, **דכתיב** [שמות יח]: **והודעת להם את הדרך** [אשר] **ילכו בה**.

אך הגמרא מקשה על תירוץ זה, משום שמצינו "דרך" שהיא לשון זכר, בלשון חכמים –

אדם שיצאה ממנו זיבה, הרי הוא טמא בטומאת "זב", שהיא טומאה חמורה יותר מטומאת בעל קרי [מי שיצאה ממנו שכבת זרע רגילה].⁽¹⁴⁾

ונאמר בענין הזב [ויקרא טו א]: "איש איש כי יהיה זב מבשרו". ודרשו חכמים מ"זב מבשרו": אימתי הוא זב? – כשיצאה ממנו הזיבה מאליה, בלא שהיתה סיבה חיצונית שמחמתה הוא ראה זיבה. אך אינו נעשה זב כשיצאה ממנו הזיבה לאונסו.

ואי בעית אימא, ואם תרצה, תוכל לומר טעם נוסף, המסביר מדוע התנא לא שנה במשנתנו "האיש קונה" כדרך שאמר להלן "האיש מקדש" –

אי תנא, אילו היה התנא שונה במשנתנו "האיש קונה", הוה **אמינא**, הייתי אומר שיש בידו של האיש לקנות את האשה **אפילו בעל כרחה**, בניגוד לרצונה.

לפיכך **תנא "האשה נקנית"**, שלשון זו משמעותה היא, דרך קנין הנעשה **מדעתה**, אין, [כן]. אבל קנין הנעשה בה **שלא מדעתה** – לא תופס בה!⁽¹⁴⁾

ועתה הגמרא מבארת מדוע שנינו "שלש דרכים", ושלש הוא לשון נקבה, ולא שנינו "שלשה דרכים", בלשון זכר:

ודנה הגמרא: **ומאי איריא**, מהי הסיבה, **דתני** ששונה התנא במשנתנו **"שלש"** בלשון נקבה?

ליתני "שלשה"?! ראו לו לתנא לשנות "שלשה", בלשון זכר, שהרי כל התורה בלשון זכר נאמרה!⁽¹⁵⁾

אין האשה מתקדשת בעל כרחה. להלן בדף מד א ביאר רש"י, שהיות והאשה מקנה את עצמה לבעלה, צריך את דעת המקנה לצורך הקנין, כמו בכל מקום שבו מקנה האדם דבר לחבירו.

ואילו במסכת יבמות דף יט ב [בהסבר הענין שאין קידושין תופסים ביבמה בעל כרחה, כמו שבכל אשה לא תופסים קידושין בעל כרחה], מבאר רש"י שאין אשה מתקדשת בעל כרחה משום שכך משמע מדברי הכתוב "והלכה והיתה לאיש אחר". "והיתה" [שהוא לשון הוויית קידושין] מדעתה, ולא בעל כרחה.

וביאר רבותינו האחרונים, שאמנם מסברא צריך את דעת האשה לקידושין משום שיש צורך בדעת המקנה, אבל בקידושין מאמר של יבמה, כיון שיכול היבם לייבם אותה בעל כרחה, ולהיות בעלה בלי "דעת מקנה" של האשה, הוסיף שם רש"י שממשמעות הפסוק לא יתכן קידושין באשה בעל כרחה, אפילו ביבם שיכול לייבמה בעל כרחה.

ב. הקשו תוספות: מדוע שנינו בסיפא "יבמה נקנית" שמשמע שרק מדעתה אפשר לקנותה, הרי יבמה נקנית אפילו בעל כרחה! [ע"ש ד"ה אי מה שתירצו].

והרמב"ן והרשב"א וריטב"א תירצו שיבמה נקנית אפילו שלא מדעת היבם. ולפיכך אין לשנות "האיש קונה בעל כרחה" שהרי אין זה תלוי באיש. ולפיכך שנינו "היבמה נקנית". והיינו מאליה בלא דעת אף אחד מהם, ועיין שם עוד.

15. תוספות. ועיין ריטב"א.

16. עיין מסכת זבים פרק ה.

הקידושין האשה נאסרת על כל העולם מלבדו! ופירשו תוספות: "לי" היינו בשבילי. כלומר הרי את מקודשת [אסורה כהקדש] לכל העולם, בשבילי [לצרכי]. ומכל מקום, פשוט הלשון "מקודשת לי", הוא – מיוחדת ומזומנת לי. ועיין תוד"ה דאסר. ובהערות שם.

14. קשה: איך היה עולה בדעתנו לומר שאפשר לקדש אשה בעל כרחה? הרי לא מצאנו בשום מקום שאפשר לאלץ את האדם להקנות דבר בעל כרחו!

תירץ הרשב"א: מדובר באופן שהאיש הכריח את האשה לומר שהיא מסכימה לקידושין. ואמרה רוצה אני. ובעין דברי הגמרא במסכת בבא בתרא [מז ב]:

"אמר רב הונא: תליוהו זבין זביניה זביני". כלומר, אדם שתלו אותו או יסרו אותו עד שמכר וקיבל מעות ואמר "רוצה אני", מכירתו מכירה.

ונחלקו אמימר ורב אשי [שם מח ב] באשה שקבלה קידושין בעל כרחה, ואמרה "רוצה אני". שהרי זה כעין מכר שמוכרת עצמה לאיש [רשב"ם שם]:

דעת אמימר שקידושיה קידושין, אבל רב אשי טובר, שמאחר שהבעל עשה שלא כהוגן, קנסוהו חכמים והפקיעו את קידושיו.

וסוגית הגמרא כאן היא כדעת רב אשי, ומטעם זה הגמרא מבארת שמשנתנו משמיעה שאם האיש כפה את האיש לקידושין, אין קידושיו קידושין.

ועיין עוד ברשב"א ובעצמות יוסף ופני יהושע. ועיין בחידושי הגר"ט.

ובמסורת הש"ס ציין שני מקומות בדברי רש"י, להלן, ובמסכת יבמות, שהביא שני טעמים חלוקים כדי להסביר מדוע

"האשה נקנית בשלש דרכים", בלשון נקבה. ובמשנה אחרת שנינו "בשבעה דרכים בודקים את הזב", בלשון זכר!

ומתריצין:

א. **קראי אהדדי** – לא קשיין. הפסוקים אינם סותרים זה לזה מפני שלפעמים ראוי להתייחס ל"דרך" כלשון זכר, ולפעמים כלשון נקבה.

הכא, כאן [בשמות יח] שנאמר "והודעת להם את הדרך ילכו בה", **דבתורה קאי**, שהפסוק מדבר על דרך התורה, ותורה איקרי נקראת בלשון נקבה, **דכתיב** [תהילים יט] "תורת ה' תמימה, משיבת נפש", לפיכך כתב לה "דרך" בלשון נקבה ["הדרך ילכו בה"].

ואילו **התם** [בדברים כח], שנאמר "בדרך אחד יצאו אליך", **דבמלחמה קאי**, שהפסוק מדבר בענין המלחמה, שילחמו האויבים בעם ישראל [שיצאו למלחמה מאוחדים בדרך אחד, ולבסוף יתפזרו וינסו בשבעה דרכים], **דדרכו של איש לעשות מלחמה, ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה**, לפיכך כתב לה "דרך" בלשון זכר ["בדרך אחד, ובשבעה דרכים"]⁽¹⁷⁾.

ב. **מתניתין אהדדי** – לא קשיין. גם המשניות אינן סותרות זו לזו –

הכא, כאן במשנתנו, **דלגבי איש קאי**, שמדובר בה בענין האשה, **קתני לה**, שנינו "דרך" בלשון נקבה.

ואילו **התם** במסכת זבין [ששנינו בשבעה דרכים בודקין את הזב], **דלגבי איש קאי**, שמדובר שם רק בענין איש שראה זיבה, ולא באשה שראתה זיבה, היות דרך דרכו של איש ליבדק שמא ראה זיבה מחמת אונס ואינו טמא בטומאת זב, ואולם אין **דרכה של אשה ליבדק** –

דהא אשה נמי בראיית זיבת דם באונס, מיטמאה. שהרי אשה שראתה זיבת דם שלא בזמן הראוי לימי

ולכן, אם היתה סיבה חיצונית שמחמתה הוא ראה זיבה, הרי הוא טמא בטומאת קרי בלבד, שהיא טומאה קלה.⁽¹⁷⁾

ושנינו בענין זה [זבין ב ב]: בשבעה דרכים בודקין את הזב [אם זיבתו היא דבר הבא מאליו, או שמא ראה זיבה מחמת אחד משבעת הדברים הללו]: במאכל, במשתה, ובמשא, בקפיצה, בחולי, ובמראה, ובהרהור.

ומקשיין: **ואלא**, מאחר שאמרנו לעיל ש"דרך" לשון נקבה הוא, הרי יש להקשות על הא דתנן במסכת זבים "בשבעה דרכים בודקין את הזב" – מדוע שנינו "שבעה" בלשון זכר?

ניתני [ראוי היה לו לתנא לשנות] "שבע דרכים", בלשון נקבה!

ומתריצין: שנה התנא "שבעה", משום דקא בעי, שרצה התנא למיתני לשנות "דרך" [שבעה דרכים], **ואשכחן**, ומצאנו לשון "דרך" דאיקרי, שנקראת בלשון זכר –

דכתיב [דברים כח]: "בדרך אחד יצאו אליך, ובשבעה דרכים ינסו לפניך".

ומיד תמהה הגמרא:

אי הכי [אם כן], שכתב התנא "שבעה" משום שרצה התנא לשנות "דרך", וסמך התנא על לשון המקרא ש"דרך" היא לשון זכר –

א. **קשו קראי אהדדי**. הרי יש קושי בסתירת הפסוקים זה את זה.

לפי שפסוק אחד אומר "והודעת להם את הדרך ילכו בה", בלשון נקבה, ואילו הפסוק השני אומר "בדרך אחד יצאו אליך", בלשון זכר!

ב. וכמו כן, **קשיא נמי מתניתין אהדדי**. אף המשניות סותרות זו את זו. שבמשנתנו שנינו

17. תפארת ישראל זבין ב ב.

18. הקשו תוספות: א. מלחמה נקראת בלשון נקבה. שנאמר [שמואל א לא]: "ותכבד המלחמה אל שאול!".
ב. כשם שדרכו של איש לעשות מלחמה, ואין זו דרכה של אשה, כך דרכו של איש ללמוד תורה ואין זו דרכה של אשה!

ותירצו תוספות: הפסוק שמדבר בתורה, מדבר בתורה עצמה שהיא נקראת דרך. ואין הפסוק מדבר על לומדיה והתורה נקראת בלשון נקבה. אבל הפסוק "בדרך אחד יצאו אליך" מדבר על אנשי המלחמה ולא על המלחמה עצמה. ואנשי המלחמה הם זכרים. [ועיין רמב"ן וריטב"א ותלמיד הרשב"א ועצמות יוסף].

נדתה, אפילו אם ראתה את הדם באונס, הרי היא טמאה בטומאת זבה⁽¹⁹⁾ –

לכן **תני**, שנה שם התנא "דרך" בלשון זכר [בשבעה דרכים בודקין את הזב].

לסיכום: המילה "דרך" משמשת בלשון זכר ובלשון נקבה. ולכן, כאשר מדובר בענין שנקרא בלשון נקבה, אזי "דרך" משמשת בלשון נקבה. ולפיכך שנינו במשנתנו "האשה נקנית בשלש דרכים" [דהיינו בלשון נקבה], ולא שנינו "בשלש דרכים" [דהיינו בלשון זכר].

ומקשינו: **מאי טעמא תני "שלש"**? מאיזה טעם שנינו במשנתנו "שלש" [בלשון נקבה]? הרי זהו **משום** ששנינו **דרכים** ["בשלש דרכים"]! ואם כן קשה:

ניתני "דברים", היה ראוי לשנות את משנתנו בלשון "דברים" שהוא לשון זכר, ו**ניתני שלשה**, וממילא היינו שונים "האשה נקנית בשלשה דברים" [בלשון זכר], שהרי כל התורה נאמרה בלשון זכר!⁽²⁰⁾

ומתריצין: **משום דקבעי למיתני "ביאה"**, שהתנא רצה לשנות במשנתנו ביאה [שהיא אחת מהדרכים שבהן האשה נקנית], ו**ביאה איקרי "דרך"**.

כדכתיב [משלי ל יט]: **"ודרך גבר בעלמה"**.

ונאמר [שם פסוק כ]: **"כן דרך אשה מנאפת"**.

ולכן התנא שנה במשנתנו "בשלש דרכים", ולא שנה "בשלשה דברים".

ומקשינו: **הא תינח**, התירוץ דלעיל [שביאה נקראת דרך], מיישב רק לענין **ביאה**, שהיא נקראת דרך.

אבל בענין **כסף ושטר**, שלא מצאנו שהם נקראו "דרך", **מאי איכא למימר**, מה יש לומר? מדוע משנתנו קראה להם "דרכים" ולא "דברים"?

ומתריצין: **משום ביאה** הוצרך התנא לקרוא לכולם "דרכים".

[שהרי שנינו "בשלש דרכים". ואחת מהן היא ביאה.

ובעל כרחק אי אפשר לשנות לכולם אלא לשון אחת].

ותמהינן: וכי **תני תרתי אטו חדא?** וכי התנא שינה את לשון כסף ושטר [שהם שני דברים]. משום ביאה [שהיא דבר אחד]? והרי ראוי ללכת אחר הרוב ולשנות "דברים"!

ומתריצין: **הנך נמי**, אף בכסף ושטר שהאשה מתקדשת בהם, **צורך ביאה נינהו** [הם].

ואי בעית אימא, יש טעם נוסף להסביר מדוע שנינו "דרכים" ולא "דברים" –

הא מני, משנתנו בשיטת מי היא אמורה? – בשיטת **רבי שמעון היא**.

דתניא: רבי שמעון אומר: מפני מה אמרה תורה [דברים כב]: **"כי יקח איש אשה"**, ולא כתב **"כי תלקח אשה לאיש"**?

מפני שדרכו של איש לחזר על אשה, ואין דרכה של אשה לחזר על איש.

משל לאדם שאבדה לו אבידה –

מי חוזר [מחזר] **על מי?** – **בעל אבידה מחזר על אבידתו!**

וכיוצא בזה האיש מחזר אחר האשה, שהיא הצלע שנלקחה ממנו, והרי היא כאבידה.⁽²¹⁾

ומאחר שבקידושין דרך ארץ הוא שהאיש מחזר אחר האשה, לכן שנה רבי שמעון את משנתנו בלשון דרך ["שלש דרכים"].

עד כאן הגמרא ביארה מדוע התנא שנה את משנתנו בלשון "דרכים", ולא בלשון "דברים".

ומקשינו: **והא דתנן**, זה ששנינו במסכת זבים [ב ב]: **בשבעה דרכים בודקין את הזב** – יש לשאול:

ליתני "דברים"! היה ראוי לתנא לשנות "דברים", ומדוע שנינו "בשבעה דרכים"?

20. תוספות [ד"ה ליתני שלשה].

21. הצלע נלקחה מאדם הראשון בלא ידיעתו מתוך התרדמה, והרי זה כאבידה, ולפיכך האשה נקראת אבדה. מהרש"א [ע"ש].

19. שנאמר [ויקרא יט]: "ואשה כי יזוב זוב דמה". מכאן שאפילו באונס היא נעשית זבה. רש"י על פי הגמרא במסכת נדה [לו ב]. ופירש רש"י שם שמהמילה "זוב" משמע כל זוב שהוא ואפילו באונס. יתכן שהלימוד הוא מכך שהמילה "זוב" מיותרת.

ואילו הלקיטה היתה בשנה שנוהג בה מעשר שני, נוהג מעשר עני בפירות האילן האלו.

ואילו בירקות, נוהג מעשר שני, לפי שנת לקיטתן, ולא לפי שנת גידולן

והא דתנן [ביכורים ב ו]: **אתרוג**, אף על פי שהוא מפירות האילן, אינו דומה לשאר האילנות לגמרי, אלא, הרי הוא **שוה לאילן בשלשה דרכים**:

[א] נוהג בו דין ערלה.

[ב] נוהג בו דין רבעי. (22)

[ג] לענין שביעית – הולכין בו אחר שנת החנטה.

ולירק הוא שוה בדרך אחד: לפי שנת לקיטתו – עישורו. (23)

וקשה: **ליתני דברים**, היה ראוי שהתנא ישנה "בשלשה דברים"! ולמה שנינו "בשלשה דרכים"?

ומתריצין: **משום דבעינן מתני סיפא**, משום שהוצרכנו לשנות בסיפא לשון דרך – **"ולירק בדרך אחד"** [וכפי שיבואר להלן], לכן אף ברישא שנינו "דרכים" ולא "דברים".

ומיד הגמרא תמחה: **סיפא נמי, ניתני דבר**. אף בסיפא עצמה היה ראוי לשנות "דבר" ולא "דרך"!

ומתריצין: **התם**, בסיפא [ששנינו אתרוג שוה לירק ג-א ב"דרך" אחד], **הא קמשמע לן**, את זאת בא התנא להשמיענו:

מהו הטעם שהאתרוג מתעשר כשעת לקיטתו [ולא כשעת חנטתו]? –

משום **דדרכיה** [שדרכו] **דאתרוג** הוא לגדול **כדרך הירק** –

מה ירק, דרכו ליגדל על כ"ל מים, כשם שהירק

ומתריצין: **התם**, **הא קמשמע לן**, שם התנא רצה להשמיענו דבר זה:

דדרכא דמיכלא יתירא, לאתווי לידי זיבה.

ודרכא דמישתיא יתירא, לאתווי לידי זיבה.

שדרך אכילה מרובה ושתייה מרובה [שנמנו במשנה שם בשבעת הדרכים שבודקין את הזב] להביא את האדם לידי זיבה [וכדאי לאדם להמנע מכך].

ולכן נקט התנא לשון "דרכים", כי אלו הן באמת ה"דרכים" המביאות זיבה.

ועתה הגמרא מביאה משנה נוספת ששנינו בה "דרכים". וגם בה יש לשאול, מדוע לא שנינו "דברים" –

בענין מצות התלויות בארץ, יש כמה הבדלים בין פירות האילן לירקות:

א. דיני ערלה ורבעי – נוהגים רק בפירות האילן ולא בירקות.

ב. לענין שביעית – פירות האילן שחנטו בשנה השביעית יש בהם קדושת שביעית, אפילו אם נלקטו אחר שביעית.

ואם חנטו בשישית, אין להם דין פירות שביעית, ואפילו אם גדלו ונלקטו בשביעית.

אבל ירקות, הולכין בהם לענין קדושת שביעית רק אחר הלקיטה שלהם מהשדה.

ג. לענין מעשרות [יש שנים שבהם מפרישים מעשר ראשון ומעשר שני, ויש שנים שמפרישים בהם מעשר ראשון ומעשר עני] – באילן הולכים אחר שנת החנטה, ואילו בירקות הולכין אחר שנת הלקיטה.

כגון, אם החנטה היתה בשנה שנוהג בה מעשר עני

פירשו תוספות [להלן ג א ד"ה מה. ובתוס' שם]. ובוזר ביארו מדוע לא שנינו דברים נוספים הנוהגים באתרוג כבאילן, כגון שהאתרוג הוא כאילן ואינו נחשב כלאים בכרם. [והיינו משום שהתנא מונה רק דברים הנוהגים באתרוג אחר חנטה או לקיטה].

23. להלן הגמרא מבארת מדוע אתרוג שונה משאר האילנות לענין המעשרות.

22. כך פירש רש"י כאן. אבל במסכת ראש השנה [יד ב] פירש רש"י שאתרוג שוה לאילן שהולכין בו אחר החנטה לערלה ולרבעי.

ותמה עליו הריטב"א שם: הרי ערלה ורבעי אינם נוהגים בירקות כלל. [ואין הולכין בהם בירקות אחר הלקיטה, שהרי אינם נוהגים כלל!]

ולכן פירש הריטב"א שם כפירוש רש"י כאן [שהאתרוג שוה לאילן לענין שנוהגים בו ערלה ורבעי].

אך הרשב"א והר"ן שם הסכימו עם דברי רש"י שם, וכן

בחומרות הנוהגות בחיה, והן בחומרות הנוהגות
בבהמה:

יש בו דרכים שהוא שוה בהם לחיה, כמו לענין
מצות כיסוי הדם, שדם החיה חייב בכיסוי, ודם
הבהמה פטור.

ויש בו דרכים שהוא שוה בהם לבהמה, כמו לענין
אכילת חלבו, שחלב הבהמה אסור באכילה, וחלב
החיה מותר.

ויש בו דרכים שהוא שוה לחיה ולבהמה, כמו
לענין שחיטה, כי בין חיה ובין בהמה אסורים
באכילה ללא שחיטה.

ויש בו דרכים שאינו שוה לא לחיה ולא לבהמה.
שאסור להרביעו בין עם חיה ובין עם בהמה.⁽²⁷⁾

זקוק להשקאה של מים שאובים, ואין מספיקים לו
מי הגשמים היורדים מאליהם, ולפיכך בשעת
לקיטתו, עישורו⁽²⁴⁾ –

אף אתרוג, דרכו ליגדל על "כל מים" [שהוא זקוק
להשקאה של מים שאובים בנוסף למי הגשמים],
ולפיכך בשעת לקיטתו – עישורו.⁽²⁵⁾

ולכן נקט התנא לשון "דרך", כי זה שה"דרך" שלו היא
ליגדל על כל מים [כמו ירק], זו היא סיבת הדין האמור
כאן – שבשעת לקיטתו עישורו.

ועתה הגמרא מביאה משנה נוספת ששנינו בה
"דרכים", ויש לנו לדון מדוע לא שנינו בה "דברים":

והא דתנן [בכורים ב ח]: **כוי**, בעל חי שהוא ספק
חיה ספק בהמה,⁽²⁶⁾ יש להחמיר בהלכותיו מספק, הן

26. מי הוא הכוי?

במסכת חולין [עט ב – פ א] נאמרו שלש דעות בזה:

א. איל הבר. והוא ודאי חיה.

ב. בעל חי הנוול מתייש [עז זכר] ומן הצביה, והסתפקו
חכמים אם דין כל בעל חי כדין אמו, ואין חוששין [מתייחסים]
לזרע אביו כלל. או שחוששין [מתייחסים] אף לזרע האב
ונוהגים בו אף דיני האב.

ג. בריה בפני עצמה הוא. ולא הכריעו בו חכמים אם הוא
מין חיה או מין בהמה.

דעת תוספות והריטב"א שהמשנה במסכת ביכורים
[המובאת בגמרא כאן] סוברת שכוי הוא הבא מן התייש
והצביה, והסתפקו חכמים אם חוששין לזרע האב. וכן פירש
הרשב"א בפירוש ראשון. [ועיין פירוש נוסף ברשב"א]. וראה
להלן הערה.

27. נאמר [ויקרא יט ט]: "בהמתך לא תרביע כלאים". כלומר,
אסור להרביע שני מיני בהמות זה עם זה.

ובתורת כהנים ובגמרא בבא קמא נד ב דרשו חכמים שאף
חיה אסורה בהרבעה. ואסור להרביע שני מיני חיות זה בזה,
וכן אסור להרביע בהמה וחיה זו בזו.

ומכאן הוכיחו תוספות [שהבאנו בהערה הקודמת],
שהמשנה הזאת סוברת שכוי הוא הבא מן התייש והצביה,
ואינו בריה בפני עצמה. שהרי אם תאמר שהוא בריה בפני
עצמה, קשה: מדוע הוצרכה המשנה לאסור את הכוי בהרבעה
במין אחר משום הספק? הרי אפילו אילו היינו יודעים בודאות
שהוא חיה או בהמה, היה אסור להרביעו על כל מין אחר!

אלא בהכרח, שמשנה זאת סוברת שכוי הוא הבא מן
התייש והצביה, ואם היינו יודעים בודאות שאין חוששין לזרע
האב, היה מותר להרביעו עם הצביה מפני שהיא מינו [וכן
כתב הריטב"א, והרשב"א בתירוץ הראשון. ועיין תירוץ שני
ברשב"א].

24. בענין מעשרות נכתב בתורה גורן ויקב. ואמר רבי יוסי
הגלילי [ראש השנה יד א], שלמדים את דין כל הפירות מדין
גורן ויקב:

כשם שגורן ויקב גדלים על רוב מים [מי גשמים, שהם רוב
המים המשמשים להשקיה], ומתעשרים לפי דין שנה שעברה,
שהביאו בה שליש [הגמרא שם לומדת זאת מפסוקים]. כך כל
הפירות הגדלים על רוב מים [מי גשמים] מתעשרים לפי דין
שנה שעברה [שחנטו בה], ולא לפי דין שנת לקיטתם. יצאו
ירקות, שגדלים על "כל מים" [מים שאובין], שאינם מתעשרין
לפי השנה שעברה אלא לפי דין השנה שנלקטו בה. רש"י.
[ועיין במסכת ראש השנה יד א] שרבי עקיבא דרש זאת
באופן אחר].

25. דעת רש"י במסכת ראש השנה [יד א] שהדרשא שדרש רבי
יוסי הגלילי [בהערה הקודמת] שירק מתעשר אחר הלקיטה,
היא אסמכתא בלבד. שהרי מעשר ירק אינו מדאורייתא.
וחכמים תקנו מעשר בירק מדבריהם. והם קבעו שהולכים בו
אחר הלקיטה.

ולפי זה, אתרוג שוה לירק למעשר שהולכין בו אחר
הלקיטה, מפני שאף מעשר כל האילנות מלבד דגן תירוש
ויצהר אינו אלא מדרבנן. [כך דעת רש"י ראש השנה יג ב ד"ה
מנא הני מילי. וכן דעת תוספות. ויש חולקים. עיין מנחת חינוך
מצוה שצה]. וחכמים קבעו שכל דבר שגדל על כל מים
מתעשר לפי שנת לקיטתו, [מפני שבדינים דרבנן הולכים אחר
הלקיטה בדבר הגדל על כל מים].

אולם, דעת ר"י [בתוספות ד"ה מה] שדרשת רבי יוסי הגלילי
היא דרשה גמורה מדאורייתא. ואף על פי שמעשר ירק הוא
מדרבנן, הפסוק בא ללמד על שביעית שנוהגת בירק מן
התורה, שהולכין בה אחר הלקיטה.

ואם כן קשה: מדוע הולכין באתרוג אחר החנטה לענין
שביעית ערלה ורבעי? הרי האתרוג גדל על כל מים!

ועיין בתוספות הנ"ל, ובתוספות ראש השנה יד ב. [וטורי
אבן ערוך לנר שם].

ויש לרן בלשון המשנה הזו:

ניתני בה "דברים", היה ראוי לתנא לשנות בה "דברים", ומדוע שנינו בה "דרכים"?

ותו, ועוד יש להקשות כיוצא בזה על משנה אחרת:

דתנן: המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם".⁽²⁸⁾ [גיטין ב א]

ושנינו בענין זה [שם ט א]: **זו אחת מן הדרכים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים**, שאף המביא שטר שחרור לעבד ממדינת הים, צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם".

ואף על משנה זו יש לרן: **ניתני "דברים"**, היה ראוי לשנות בה "דברים"! ולמה שנינו בה "דרכים"?

ומכח שתי השאלות האחרונות הגמרא חוזרת בה מכל התירושים לעיל, ואומרת כלל אחד, השהוה בכל המשניות:

אלא כך צריך לומר:

כל היכא דאיכא פלוגתא – תני דרכים.

כל ענין שהמשנה מחלקת בדיניו, שבדרך אחת דינו כך, ובדרך אחת דינו – שונה בו התנא לשון "דרכים".

ואילו **כל היכא דליכא פלוגתא**, בכל ענין שאין המשנה מחלקת בדיניו, **תני**, שונה בה התנא בלשון "דברים".

ולכן, במשנתנו שנינו "האשה נקנית בשלש דרכים", מפני שיש דרך שאין האשה נקנית בה, דהיינו חופה, וכפי שיבואר בגמרא להלן.⁽²⁹⁾

וכן, באתרוג שנינו "דרכים", מפני שיש דרכים שהוא כאילן, ויש דרכים שהוא כירק.

וכן, בכוי שנינו "דרכים", מפני שיש דרכים שהוא כחיה, ויש דרכים שהוא כבהמה.

וכן, בזב שנינו "דרכים", מפני שרק הדרכים שהוזכרו שם נחשבים זיבה באונס, אבל דרכים אחרים אינם נחשבים כזיבה באונס.⁽³⁰⁾

וכן, במשנה בגיטין שנינו "זו אחת מן הדרכים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים", מפני שיש שם דרך שיש בה חילוק בין גיטי נשים לשחרורי עבדים.⁽³¹⁾

והגמרא מביאה סיוע לתירוץ זה [שבענין שיש חילוק בדיניו שנינו "דרכים", ובענין שאין חילוק בדיניו שנינו "דברים"].

דייקא נמי, יש לדייק שאכן זה הוא התירוץ הנכון: **דקתני סיפא**, בסוף המשנה הדנה בדין האתרוג ["אתרוג שוה לאילן בג' דרכים, ולירק בדרך אחד"], שנינו:

רבי אליעזר אומר: אתרוג שוה לאילן לכל דבר.

ויש לדייק: מדוע תנא קמא נקט לשון "דרכים", ואילו רבי אליעזר אמר "אתרוג שוה לאילן לכל דבר"?

אלא, מוכח מכאן, שבכל ענין שאין חילוק בדיניו, נוקט התנא לשון "דברים" ולא לשון "דרכים". ולכן, היות ולדעת רבי אליעזר אין חילוק בדיני האתרוג, הוא נקט בלשונו "אתרוג שוה לאילן לכל דבר", ואילו תנא קמא, המחלק את דיניו של אתרוג, נקט לשון דרכים.

ומסקינן: אכן **שמע מינה** מדברי המשנה, שתירוצנו הוא נכון.

שתירוץ הגמרא כאן אינו מתרץ אלא על כוי ועל אתרוג ועל גיטי נשים. אבל במשנתנו ובזב [שלא שנינו בפירוש חילוק במשנה] עדיין הגמרא נשארה בתירושים הקודמים.

30. ראה הערה קודמת.

31. כגון האומר לשליחיו "תנו גט זה לאשתי", או "תנו שטר שחרור זה לעבדי" ורצה לחזור בו, אזי לענין גט, יכול לחזור בו. ולענין שחרור, אינו יכול.

מפני שהשחרור הוא זכות לעבד, וזכין לו לאדם שלא בפניו. ולפיכך השלוחים זכו בשטר השחרור עבור העבד, והרי זה כאילו השטר הגיע לידי העבד עצמו. אבל גט, הוא חוב לאשה,

28. נאמרו בזה שני טעמים בתחלת מסכת גיטין:

א. משום שבני חוץ לארץ אינם יודעים שצריך לכתוב את הגט לשם האשה. ולפיכך צריך שהשליח יאמר בפני נכתב ובפני נחתם דהיינו שנכתב ונחתם לשמה [עיי' רש"י גיטין ג א ד"ה לא גיין].

ב. משום שאין שיירות מצויות מחוץ לארץ ישראל. ויש לחוש שמא הבעל יבוא ויערער שהגט מזויף, ולא ימצאו עדים בני חוץ לארץ שיוכלו להעיד על הגט שאינו מזויף. ולפיכך תקנו שהשליח יאמר בפני נכתב ובפני נכתב. ואפילו אם יבוא הבעל ויערער שהגט מזויף, לא יאמינו לו.

29. כך פירש רש"י. אבל הרמב"ן הרשב"א והריטב"א כתבו,